

1. ΘΕΜΑ

Επιστημική και δεοντική δυνατότητα με τη χρήση του *μπορεί/μπορώ*

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

Μπορεί να διαβάσω – Μπορεί να διαβάζω

Μπορεί να διαβάσει – Μπορεί να διαβάζει

Μπορώ να διαβάσω – Μπορώ να διαβάζω

3. ΕΠΙΠΕΔΟ-ΒΑΘΜΟΣ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ

B ΚΕΓ, 2 ΕΚΠΑ

4. ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΓΝΩΣΗ

Σχηματισμός υποτακτικής με το *να*

Σημασία ενεστωτικού-αοριστικού θέματος

Χρονική αξία ρηματικών τύπων

Απρόσωπη-προσωπική σύνταξη

5. ΠΙΘΑΝΑ ΛΑΘΗ

(α) σύγχυση του προσωπικού *μπορώ* με το απρόσωπο *μπορεί*

(β) αδυναμία σχηματισμού του συνοπτικού τύπου: *μπορεί να φεύξεις*

(γ) σύγχυση δεοντικής και επιστημικής ερμηνείας – αδυναμία κατανόησης ενδεχόμενης αμφισημίας.

6. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

6.1. Σύμφωνα με τις περισσότερες γραμματικές περιγραφές της ελληνικής το προσωπικό *μπορώ* δηλώνει πάντα ικανότητα (αυτό που θα ονομάζαμε δεοντική δυνατότητα – που περιλαμβάνει και την έκφραση του επιτρεπτού: *μπορείς να πηγαίνεις, μπορείτε να καπνίσετε εδώ*), ενώ το απρόσωπο *μπορεί* δηλώνει πάντα επιστημική δυνατότητα (ένα είδος πιθανολογικής έκφρασης του τι είναι δυνατό να συμβεί, να συμβαίνει ή να έχει συμβεί: *μπορεί να έρθω, μπορεί και να μην έρθω*). Η αμφισημία μεταξύ δεοντικής και επιστημικής ερμηνείας περιορίζεται λοιπόν μόνο στις περιπτώσεις που το κύριο ρήμα είναι σε γ' ενικό πρόσωπο και επομένως δεν είναι ξεκάθαρο αν συμφωνεί με ένα προσωπικό *μπορεί* (γ' ενικού προσώπου) ή αν τυχαίνει να ακολουθεί το ούτως ή άλλως τριτοπρόσωπο *μπορεί*.

Με άλλα λόγια οι δύο πρώτες προτάσεις παρακάτω δεν παρουσιάζουν αμφισημία ενώ η τρίτη είναι αμφίσημη:

Μπορώ να καπνίσω

(= «είμαι ικανός/μου επιτρέπεται να καπνίσω»)

Μπορεί να καπνίσω

(= «είναι πιθανό να καπνίσω»)

Μπορεί να καπνίσει

(= είτε «είναι ικανός/του επιτρέπεται να καπνίσει» είτε «είναι πιθανό να καπνίσει»).

6.2. Το προσωπικό *μπορώ* είναι δυνατό να συνδυάζεται μόνο με μη παρελθοντικούς ρηματικούς τύπους και πρέπει να υπάρχει ταυτοπροσωπία μεταξύ του βοηθητικού και του κύριου ρήματος:

*Μπορείς να καπνίζεις (*Μπορείς να καπνίζουμε, *Μπορείς να κάπνιζες)*

*Μπορείς να καπνίσεις (*Μπορείς να καπνίσουν, *Μπορείς να κάπνισες)*

*Μπορείς να έχεις καπνίσει (*Μπορείς να έχω καπνίσει, *Μπορείς να είχες καπνίσεις).*

Δεν είναι επιτρεπτές οι παρακάτω εκφορές για προφανείς λόγους: αφενός η παροχή άδειας δεν είναι λογικό να αναφέρεται στο παρελθόν και αφετέρου η απλή αναφορά στην ικανότητα να κάνεις κάτι στο παρελθόν είναι δυνατή με τη χρήση των τύπων *μπορούσα, μπόρεσα, έχω/είχα μπορέσει*:

**Μπορείς να κάπνιζες*

**Μπορείς να κάπνισες*

**Μπορείς να είχες καπνίσει*

Έτσι, και η αμφισημία του γ' ενικού προσώπου αίρεται εφόσον το κύριο ρήμα βρίσκεται σε παρατατικό, αόριστο ή υπερσυντέλικο. Οι παρακάτω εκφορές, αν και δεν είναι μορφολογικά σαφές, σίγουρα περιέχουν το απρόσωπο *μπορεί*:

Μπορεί να κάπνιζε

Μπορεί να κάπνισε

Μπορεί να είχε καπνίσει.

6.3. Το απρόσωπο *μπορεί* δεν έχει το ίδιο παρελθοντικούς τύπους, αλλά μπορεί να συνδυάζεται με κάθε ρηματικό τύπο – και να τοποθετεί το πιθανολογούμενο γεγονός σε οποιαδήποτε χρονική βαθμίδα:

Μπορεί να καπνίζω

Μπορεί να καπνίσω

Μπορεί να κάπνιζα

Μπορεί να κάπνισα

Μπορεί να έχω καπνίσει

Μπορεί να είχα καπνίσει.

6.4. Η αναφορά σε ικανότητες που υπήρχαν στο παρελθόν είναι δυνατή με τη χρήση των (προσωπικών) *μπορούσα, μπόρεσα, έχω μπορέσει και είχα μπορέσει*. Τα τρία τελευταία συχνά (και κυρίως στην αρνητική εκδοχή τους) ερμηνεύονται ως «κατάφερα», «έχω καταφέρει» και «είχα καταφέρει», αντίστοιχα. Και πάλι όμως ισχύει ο περιορισμός ότι δεν μπορούν να ακολουθούνται από παρελθοντικό τύπο του κύριου ρήματος:

(Δεν) μπορούσα να καπνίσω/καπνίζω/έχω καπνίσει

(Δεν) μπόρεσα να καπνίσω/καπνίζω/έχω καπνίσει

(Δεν) έχω μπορέσει να καπνίσω/καπνίζω/έχω καπνίσει

(Δεν) είχα μπορέσει να καπνίσω/καπνίζω/έχω καπνίσει

Εναλλακτικά, είναι φυσικά δυνατή η χρήση κατάλληλων λεξικών μέσων: *ήταν ικανός να, είχε τη δυνατότητα να, επιτρεπόταν / απαγορευόταν να* κτλ.

6.6. Η άρνηση μπορεί να εμφανίζεται είτε στο *μπορώ / μπορεί* είτε στο κύριο ρήμα, με προβλέψιμη κατά περίπτωση ερμηνεία:

Δεν μπορεί να γράψει.

Μπορεί να μη γράψει.

Στις αμφίσημες περιπτώσεις, η άρνηση στο *μπορεί* τείνει να οδηγεί σε μη επιστημική ερμηνεία:

Δεν μπορεί να γράφει.

7. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Η διαφορά μεταξύ της απρόσωπης και της προσωπικής εκδοχής του *μπορώ* / *μπορεί* είναι δυνατό να γίνει σαφής με ασκήσεις αλλαγής υποκειμένου.

Με τη χρήση χρονικών επιρρηματικών στοιχείων μπορεί να γίνει σαφής η χρονική τοποθέτηση της πράξης και άρα η χρονική αξία του κάθε (θεωρητικά «άχρονου») τύπου της υποτακτικής: *Μπορεί να έρθει (*χτες), τώρα, σε λίγο* κτλ.

Με τη χρήση κατάλληλων παραδειγμάτων μπορεί να γίνει εξάσκηση όλων των δομών και αντιστοίχισή τους με πραγματικά συμφραζόμενα (ή κειμενικά είδη): λ.χ. σε ένα κείμενο που περιγράφει κάποιον ή διηγείται κάτι η χρήση του *μπορώ* (ακόμα και στο τρίτο ενικό πρόσωπο) αναμένεται να είναι δεοντική, ενώ σε ένα συλλογισμό θα μπορούσε ευκολότερο να εμφανίζεται το επιστημικό *μπορεί*.

Σε προχωρημένα επίπεδα μπορεί να γίνει διαβάθμιση των εκφράσεων επιστημικής τροπικότητας ανάλογα με τη βεβαιότητα του ομιλητή: *μπορεί να γράφει, ίσως γράφει, θα γράφει, πρέπει να γράφει, θα πρέπει να γράφει, μάλλον γράφει* κ.ο.κ.

8. ΣΥΝΔΕΣΗ ΜΕ ΣΥΝΑΦΗ ΘΕΜΑΤΑ

AT5: Πιθανολογικές χρήσεις του *θα*

AT10: Επιστημική και δεοντική αναγκαιότητα με τη χρήση του *πρέπει*

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Γλωσσικές Ασκήσεις: 305-308.